

Nog eens : Gerretson, Geyl en Vos

L. WILS

Op 1 en 2 augustus 1982 kondigden Willemsen en Van Hees me aan, dat ze wilden reageren op mijn artikel *Gerretson, Geyl en Vos. Spanningen tussen de Grootnederlandse Beweging en de Vlaams-Nationalistische*, dat verschenen was in *Wetenschappelijke Tijdingen*. Op 5 augustus antwoordde ik hun, dat ik hoopte dat ze daarbij tenminste *ook* zouden ingaan op de vijf hoofdpunten van mijn betoog, die waren opgenomen in het besluit ervan (blz. 120), en die ik nog eens herhaalde in mijn brief. De twee leerlingen van Geyl hebben een half jaar de tijd genomen om hun uitvoerig antwoord in te sturen, maar ze gaan daarin niet in op drie van de vijf punten, en slechts gedeeltelijk op de twee andere. Ik moet daaruit besluiten dat ze met de drie eerste volledig instemmen, met de andere gedeeltelijk. „Qui tacet, censentire videtur”.

Eerst de drie punten waarop ze helemaal geen commentaar geven.

1. Gerretson zegde terecht aan Geyl: „Wat kan jij brutaal liegen! En 't heerlijkste is, dat je 't zelf zo gelooft”. Het is nodig hiermee tenvolle rekening te houden bij de interpretatie van Geys korrespondentie en zijn artikels.

2. Het Federaal Statuut was niet het werk van Herman Vos, maar van Gerretson en Geyl; medewerkers waren andere Nederlanders plus uitgeweken activisten; Vos was wel de enige uit Vlaanderen die bij de opstelling van de tekst betrokken werd.

3. De fascistische oriëntering van het Vlaams-nationalisme heeft *niet* al vóór de oorlog tot een verwijdering met de Hollandse Grootnederlanders geleid. Integendeel, die Grootnederlanders waren veelal uiterst rechtse figuren en van hen ging er op de Vlaamse beweging invloed uit in die zin. Voordat de fascist Gerretson in 1927 eigenaar van het Antwerpse dagblad *De Schelde* werd, was dat blad fel anti-fascistisch; en daarna? Ook van Geyl kan, na de publikatie van zijn briefwisseling, onmogelijk worden volgehouden dat hij „zich vanaf de aanvang ten scherpste gekeerd (had) tegen alles wat zweemde naar nationaal-socialisme of fascisme, zowel openlijk, in de pers, als binnenskamers”¹. Hij trachtte in 1933 Vos in het VNV te loodsen, en pleitte tegelijk bij de fascist Gerretson dat dit VNV Gerretsons gedachten toegeedaan was en dat hijzelf, Geyl, genegen was om hem ook in zijn fas-

1. A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme*, Utrecht 1969, 392.

cisme te volgen². In 1934 nam Geyl het initiatief om de Antwerpse Frontpartij bij het VNV te doen aansluiten; daardoor heeft hij de niet-fascistische Godsvrede-federatie helpen breken, en bewerkt dat bijna héél het Vlaams-nationalisme in het fascisme terecht kwam. Behalve uit de gepubliceerde korrespondentie, blijkt dit ook uit het archief van Het Vlaamse Front Antwerpen. Zelfs na 1934 is Geyl slechts gedeeltelijk veranderd, ondanks waarschuwingen van Vos, omdat zijn antibelgicisme tot aan de Tweede Wereldoorlog bleef primeren op zijn anti-nationaal-socialisme.

Nu de delen van de punten 4. en 5. waarop geen antwoord werd gegeven.

4. a. Het is evident dat Herman Vos en de Frontpartij in 1925 al probeerden het weekblad *Vlaanderen* door een boycot te keldereren, terwijl Geyl dat hielp beletten.

b. En dat in 1927-1933 Geyl als politiek directeur van *De Schelde*, samen met Gerretson voortdurend maar tevergeefs getracht heeft Vos een even antibelgische koers te doen varen als *Vlaanderen*. Tenslotte is Vos eruit getrokken, o.a. omdat de spanningen hierover te groot werden.

c. Geyl heeft over zijn overleden vriend herhaaldelijk geschreven dat die het gevaar van *Vlaanderen* niet voldoende gezien of bestreden had. Hierop past het gezegde van Gerretson onder 1.

5. Herman Vos heeft de *Schelde* en het nationalisme verlaten, o.a. omdat hij en de hoofd-eigenaar Gerretson het ook over de Schelde-Rijnverbinding niet langer met elkaar konden uithouden.

Tot daar de punten en delen van punten waarop Willemsen en Van Hees niet gereageerd hebben. Bij de punten vier en vijf hebben ze wel, gedeeltelijk naast de zaak, kanttekeningen gemaakt.

4. Zij schrijven dat Geyl *Vlaanderen* ook bestreden heeft. M.i. vergissen ze zich daarin, omdat ze geen rekening houden met 1. Ze beweren dat ik van Herman Vos een Lamme Goedzak maak. Integendeel, dat is de myte die Geyl over Vos de wereld ingestuurd heeft, en die Louis Vos al ontmaskerd heeft.

5. Zij zeggen dat Gerretson en Geyl na 1927 wel werk gemaakt hebben van een ander verdrag (waarmee Antwerpen dan maar moest tevreden zijn). Herman Vos was er blijkbaar niet mee tevreden. Trouwens niet ik, maar Leo Picard heeft geschreven op 3 juli 1927: „De situatie is dus dat de *Schelde* niet gekocht is door Grootnederlanders, die Vos wilden steunen, maar door anti-Antwerpse Rotterdammers, die Vos wilden kopen”. En niet ik, maar Geyl antwoordde op 9 juli: „Vos weet dat ongetwijfeld ook en ik kan er het verschrikkelijke niet van inzien”.

Waar het om gaat, zowel in 4. als in 5., stond al in de titel van mijn artikel: *Spanningen tussen de Grootnederlandse Beweging en de Vlaams-*

2. Briefwisseling Gerretson-Geyl, 425.

Nationalistische. Uit de briefwisseling blijkt dat met de jaren de spanningen toenamen tussen hoofdredakteur Vos enerzijds, en de directeurs Geyl en (vooral) Gerretson anderzijds, die bovendien ook de parlementariër en fractieleider aan zich wilden onderwerpen. Die spanningen werden tenslotte ondraaglijk. Daarom verliet Vos *De Schelde*, toen Geyl hem met *De Schelde* in het autoritair-korporatieve en antibelgische VNV wilde doen stappen. In plaats van te antwoorden op de vijf punten van mijn besluit, wat ik hen uitdrukkelijk gevraagd had, hebben mijn opposenten het gehouden bij wat anders.

A. Vage beschuldigingen volgens welke ik niet, en zij wel, „de nuanceringen en de kontekst” zouden begrepen hebben van de gepubliceerde brieven, evenals de persoonlijkheid van Vos, Geyl en „de wel zeer gecompliceerde figuur Gerretson”. Ook L.J. Rogier heeft de teksten niet begrepen. B. Eén enkele feitelijke onjuistheid wordt mij aangewreven, dat ik meende dat de aankoop van *De Schelde* door Gerretson c.s. al in 1927 gebeurde, i.p.v. in 1929: „een kleinigheid, maar het wemelt bij Wils van dergelijke kleinigheden”. Daar ben ik dan fier op, want ze klopt perfect. Na maandenlange onderhandelingen is het kontrakt van voorlopige verkoop van de *Schelde* inderdaad ondertekend op 20 juli 1927, zoals ik lees in de *Briefwisseling Gerretson-Geyl*, I, 198, noot 5. Van dan af waren de Grootnederlanders eigenaar, zij benoemden de hoofdredakteur Vos en gaven hem voortdurend richtlijnen, en ze gingen in Gent en Antwerpen rondlopen om de Vlaamse beweging op poten te zetten. In december 1928 - begin 1929 zouden ze overgaan tot de definitieve aankoop, die hun rechts- en machtspositie alleen maar bevestigde. Vanaf de aankoop in 1927 hield *Vlaanderen* zich dan koest tegenover de *Schelde*, wat erop wijst dat het van dezelfde geldschietters zal hebben afgehangen.

C. „Het gaat Wils kennelijk vooral om Geyl”. Ja en neen. Gerretson heb ik uitvoerig behandeld in een artikel van 36 bladzijden, *De Grootnederlandse beweging 1914-1944. Ontstaan, wezen en gevolgen*³. Ik heb daarin aangetoond hoe volledig Gerretson, „onze Grootnederlandse vertrouwensman” zoals de Duitse gezant in Den Haag hem noemde in 1915, de Duitse *Flamenpolitik* diende. Niet alleen die van de kanselier in Berlijn, maar ook die van de pangermanistische leger- en vlootoverheden in Gent en Brugge, waarvan Domela Nieuwenhuis de meer bekende spreekbuis was. En hoe Gerretson na de oorlog zonder onderbreking is voortgegaan.

3. In *Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945*. Acta, Gent 1982, 415-450. In dezelfde bundel, blz. 451-493: *De Duitse Studentenbeweging 1919-1940* door Louis VOS. De Leuvenaars recidiveren inderdaad op basis van voortdurend nieuw bronnenonderzoek, iets wat Willemsen sinds een kwart eeuw bijna niet meer heeft gedaan.

De hele Grootnederlandse beweging bleef tot in de Tweede Wereldoorlog duidelijk gemerkt door haar oorsprong. Ten eerste omdat haar gedachtengoed grotendeels ontstaan is in 1914-18 uit de Duitse propaganda. Ten tweede omdat zowel de beweging zelf als haar gedachtengoed vooral in de pro-Duitse kringen doorgedrongen zijn, namelijk bij protestanten en liberalen, intellectuelen en de Rotterdamse zakenwereld. Gerretson zelf was bij drie van die categorieën onder te brengen. Het zijn dezelfde kringen waarin het verzet tegen het Belgisch-Nederlands verdrag werd gevoerd, met de anti-belgische voorstellingen die al tijdens de oorlog door de Duits-Grootnederlandse propaganda waren verspreid. Dit alles heb ik in genoemd artikel ontwikkeld, en meende ik niet te moeten herhalen.

D. Geyl is in de Grootnederlandse beweging gekomen als persattaché van de Nederlandse legatie in Londen, belast met het bestrijden van de Belgische aanspraken tot herziening van de verdragen van 1839. Hij is *in die hoedanigheid* als Grootnederlands geschiedschrijver begonnen met propagandistische antibelgische voorlichting van het Engelse publiek in *Holland and Belgium*. Daarin kwam hij overeen met wat Gerretson als Duits vertrouwensman geschreven had in de vorige jaren: beiden werden nu pas, en nu plots, intieme vrienden in hun gemeenschappelijke strijd tegen België. Gerretson spiegelde Geyl meteen voor, al op 22 augustus 1920, dat hij wel hoogleraar zou kunnen worden benoemd als hij die Grootnederlandse geschiedenisopvatting vertegenwoordigde⁴.

Geyl kreeg vijftien jaar later inderdaad een politieke benoeming tot hoogleraar, tegen de fakulteit en de bijna eensgezinde Nederlandse historici in. Trouwens, over het algemeen werd de binding van de Grootnederlanders met hun regering door Willemsen en Van Hees ten onrechte niet vermeld. Buitenlandse Zaken was in de ogen van Geyl en Gerretson niet antibelgisch genoeg, maar het belette hen en andere ambtenaren niet om België aan te vallen. De zogenaamde tekst van het Frans-Belgisch Militair Akkoord werd *met voorkennis* van Buitenlandse Zaken gepubliceerd om de betrekkingen tussen België en Nederland te vertroebelen.

*
**

De lezer zal denken dat die kibbelende historici geen stap vooruitkomen. Toch wel, „de myten winnen geen veld”, zoals Geyl het uitdrukte in *Gebruik en misbruik der geschiedenis*.

Nog in 1976 schreef E.H. Kossmann in *De Lage Landen 1780-1940*, blz. 499: Geyl „gold te midden van zijn Vlaamse vrienden als een gematigde en een nuchtere. Toen in het Vlaamse Front de theorie dat Vlaanderen en

4. *Briefwisseling*, 6.

Nederland politiek verenigd moesten worden, steeds krachtiger werd gepousseerd, wees hij dit af als een dolle fantazie. De wending van het Vlaams nationalisme naar rechts verafschuwde en bestreed hij. Volgens hem was de reorganisatie van België tot bondsstaat op de lange duur de enige manier om het probleem op te lossen en het amuseerde hem mee te kunnen werken aan de formulering van een — volstrekt onhaalbaar — wetsvoorstel van die strekking dat een van zijn Vlaams-nationalistische vrienden in 1931 indiende...”.

Geen enkele van deze zinnen staat in 1983 nog overeind. Vergeleken bij Vos en Picard, Borginon en Elias zelfs soms, was Geyl allesbehalve gematigd en nuchter. Zelfs Willemsen en Van Hees geven nu toe dat hij „de politieke eenwording” van Nederland en Vlaanderen „als een ideale oplossing voor ogen had... En ... zich daarmee bezighield”. In tal van teksten heeft Geyl het federalisme als einddoel afgewezen; als tussenstap waardeerde hij het wel. Op 3 november 1933 schreef hij aan Vos, die het nationalisme en Geyls krant verlaten had, dat hij het federalisme op zichzelf als „een grote winst beschouwen zou boven de nu bestaande toestand”, maar: „Zeker ik weet dat je in de mogelijkheid van een nationaliteitenstaat België gelooft. In onze besprekingen over het Federaal Statuut is ons verschil van inzicht daaromtrent duidelijk uitgekomen. Ik geloof er niet in, ik geloof integendeel dat federalisme automatisch tot uiteenscheuring leiden zal, en wat meer is, ik hoop dat; ... uiteenscheuring en aanhechting bij Nederland”⁵.

Wat ik betreurt, is dat Willemsen en Van Hees, die deze dingen niet (of niet meer) loochenen, ze in hun geschriften verpakken in een sluier van „nuanceringen en kontekst” die maakt dat ze onverstaanbaar zijn. En als anderen de sluier wegtrekken, zijn ze boos. Wat mij betreft, ik zou mijn tijd liever aan konstruktiever werk besteden dan aan artikels als dit.

5. *Geyl en Vlaanderen*, 373.